

RECENSIE

Francesca Stavrakopoulou,
God. Een anatomisch onderzoek

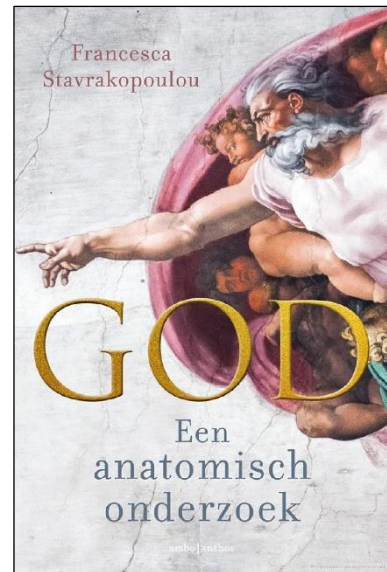
(vertaald door Willem van Paassen en Ruud van de Plassche)

Amsterdam: Ambo | Anthos 2022.

Pag. 620. ISBN 978 90 263 4163 2. € 39,99.

Laat ik maar direct met het slotoordeel beginnen: Francesca Stavrakopoulou (1975) heeft met 'God. An Anatomy' – om de Engelse titel te citeren – een prachtig, intrigerend, uitdagend en moedig boek geschreven. In dagblad *Trouw* (woensdag 1 juni 2022) kreeg het boek slechts drie sterren, waar dat er vijf hadden moeten zijn!

Wie is Francesca Stavrakopoulou? Ze is hoogleraar Hebreeuwse Bijbel en Antieke Godsdiensten aan de Universiteit van Exeter. Direct aan begin van haar boek, in de proloog, presenteert ze zich als iemand die nooit heeft geloofd, maar altijd wel door religie is gefascineerd (19). Dan een boek over God schrijven zoals deze zich in de Hebreeuwse Bijbel manifesteert, is gewaagd. Je bent gemakkelijk weg te zetten als iemand die alleen maar oog zou hebben voor de ruige, al te lichamelijke kanten van God.

In het boek, dat maar liefst 620 pagina's telt, vraagt zij aandacht voor aspecten van God die in de christelijke traditie, kerk en academie zijn weggewerkt. Dan gaat het allereerst om de lichamelijke van God in de Hebreeuwse Bijbel, maar misschien nog wel meer om het lichamen optreden van God, dat in weinig verschilt van het lichamen optreden van de andere goden, zoals El, Baäl en Marduk, uit het Oude Nabije Oosten of Levant, zoals je het gebied (zie kaartje op pag. 10-11) volgens F.S. beter kan noemen om eurocentrisme te vermijden.

Vraag je aan gelovige mensen, maar ook aan theologen hoe ze zich God voorstellen, dan zal blijken dat velen zich God voorstellen als in elk geval onstoffelijk, meer een geest, dan iemand met een lichaam net zoals wij. Wat F.S. doet, is laten zien hoe ongelooflijk lichamen God is en optreedt. Ze bespreekt zijn voeten (49-116), zijn rug (203-227), zijn inwendige organen: baarmoeder, maag, darmen en hart (228-274), zijn armen en handen (275-360), zijn gezicht met zijn ogen, oren, neus en zijn keel (361-427), en dan ook alles wat hij daarmee doet: gaan, handelen, aanraken, voelen, horen, zien, spreken, luisteren, ruiken en snuiven (428-484). Voor de lezer lastiger te verteren zal de uitvoerige bespreking zijn van de genitaliën en de voorhuid (117-200), als ook over de uitwerpselen (263-274).

Om misverstand te voorkomen, F.S. doet veel meer dan het lichamen karakter van de God van de Hebreeuwse Bijbel aanwijzen. Ze laat dat aspect ook van alle andere goden uit de antieke wereld zien. Een gelovig lezer zal daar beslist aan moeten wennen dat F.S. geen enkel onderscheid maakt tussen El, Baäl, Mardoek en JHWH (of Jahwe, zoals ze zelf steeds

zegt). Ben je zoals ik gewend om met K.H. Miskotte te spreken over de Hebreeuwse Bijbel als 'anti-heidens getuigenis', dan is dit boek niet makkelijk te verstouwen. Ik kan toch niet ontkennen dat F.S. een punt heeft: over JHWH wordt, als het om het lichamelijke aspect gaat niet veel anders gesproken dan in de andere godsdiensten uit de Oudheid. Dat het JHWH-geloof ten opzichte van de andere, oudoosterse godsdiensten ook een kritisch karakter heeft, dat komt in het boek niet erg tot uitdrukking.

Het is hoe dan ook een boek dat beslist op de academische leeslijst Bijbelwetenschappen thuishoort. Het zou verplichte kost moeten zijn voor elke theologische student. Om vervolgens nader besproken te worden in colleges Hermeneutiek – door de PThU het kernvak van de theologie genoemd – want hoe ga je met deze kennis om in de kerk, hoe doe je dat in een preek? Ik had dit boek dan ook graag in mijn theologiestudie (VU A'dam) gezien, realiseer me nu dat er in die tijd toch wel erg weinig oog was voor de plaats van het JHWH-geloof te midden van de andere oudoosterse godsdiensten, weinig oog voor de overeenkomsten en de verschillen.

Een vraag wil ik tot slot nog aan de orde stellen. Het is een vraag die ik van een vriend kreeg die tegen mij zei: 'Hoe komt het dat je zo enthousiast bent over dit boek? Die lichamelijkeheid kan jou als verwoed bijbellezer toch niet nieuw voorkomen?' Klopt. Maar ik realiseer me ten gevolge van dit boek, dat ik het altijd wel gezien heb, maar dat het nooit echt bij me binnen is gekomen, zoals bijvoorbeeld de voorstelling dat God de lieflijke reuk van de door Noach gebrachte offers ruikt, die hem doen besluiten om de aardbodem niet meer te vervloeken (Gen. 8,20-21). Daar verder ook nadenkend, vermoed ik dat ik dat soort voorstellingen ook altijd makkelijk heb weggeschoven ofwel omdat ze me te heidens voorkwamen dan wel omdat ik ze niet als heel erg wezenlijk heb ervaren.

Ik deed een poging om met anderen, vroegere gemeenteleden van me, hierover in gesprek te komen, maar ik kreeg als antwoord: 'Ik ga toch niet een boek van 620 pagina's over het lichaam van God lezen.' Jammer, denk ik, om zo het gesprek te ontlopen over deze aspecten die voor de God van de Bijbel die op zondag in het midden van de gemeente ligt, zo karakteristiek zijn.

Nico Riemersma